

Muzejní akademie II

Příloha k tematickému bloku č. 2 Středověk pro 7. ročník

Téma č. 1 Počátky Plzně

Texty ke kolážím

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

**MS
MT**
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Krajina ve středověku

Krajina v 10. století (tedy v období raného středověku), vypadala jinak než dnes. Zkuste si představit, co vidíte kolem sebe, když jedete po dálnici z Prahy do Plzně. Viděli byste totéž, kdybyste stejnou cestou jeli před více než tisíci lety? Jistě ne. Tak předně – dálnice ani silnice neexistovaly. V tomto období byste jistě nenašli žádné dlážděné či dokonce asfaltové cesty. Středověké cesty byly spíše širší pěšiny, někde byly vylepšené kládami či štěrkem. Co pole, louky a lesy? Ty byste určitě vidět mohli, ale pole by byla malá, spíš taková políčka, lesy naopak větší a divočejší. A jak to bylo s vesnicemi a městy? Města byste v 10. století neviděli žádná, ještě neexistovaly.

Vesnice ano, ale vypadaly jinak než ty dnešní. V osadách žilo většinou pět až šest rodin, málokdy ve vesnici bydlelo více než 50 lidí. Domy byly asi 10 až 12 metrů čtverečních velké (tedy spíše malé), zahlobené (říkalo se jim zemnice, protože byly částečně v zemi) a tvořila je jen jedna místnost s kamny (všechn kouř z kamen odcházel přímo do místnosti – proto se jí říkalo dymná jizba). Postavit dům v raném středověku nezabralo víc než měsíc. Kromě obytných domů byly v osadě stavby na skladování různých věcí (třeba sena) a stáje pro domácí zvířata. Jídlo, které lidé hned nesnědli, uchovávali doma ve větších nádobách nebo dřevěných bednách nebo ve speciálních jámách (byla to taková první podzemní lednička). Obyvatelé těchto vesnic prožili svůj život na jednom místě – pracovali na polích a pohybovali se jen na pastvinách či lesích v blízkém okolí¹.

Marně byste také v 10. století hledali hrady. Tedy ty kamenné (nejstarší hrad v Čechách je Přimda a ta byla založena až v roce 1121). Dřevěné hrady již stály a byly většinou součástí opevněného hradiště. Dalšími významnými stavbami byly zděné nebo dřevěné kostely.

Jedno z významných přemyslovských hradišť s rekordním počtem kostelů se nachází kousek od města Plzně. Tehdy se také jmenovalo Plzeň, později Starý Plzeň, dnes jej známe jako Starý Plzenec. Po celých 300 let bylo toto hradiště nejvýznamnějším sídlem v západních Čechách. V 10. století tu vyrostl pevný hrad s akropolí (nejdůležitější část hradiště s kostelem a knížecím palácem) a předhradím opevněný dřevohlinitou hradbou a příkopem. Pod hradem na pravém břehu Úslavy bylo opevněné předhradí, na levém břehu neopevněné suburbium (tzn. předměstí). Na hradišti a ve městě stálo celkem osm kostelů, dodnes se dochovaly pouze tři, mezi nimi rotunda sv. Petra a Pavla².

¹ MILO, Peter. Jak se žilo a bydlelo v raném středověku. In: Magazín M: Zprávy z MUNI [online]. [cit. 2021-02-16]. Dostupné z: <https://www.em.muni.cz/vite/8066-jak-se-zilo-ve-stredoveku>

² BERNHARDT, Tomáš. Pohledy do minulosti Plzeňského kraje: historie 10.-19. století: průvodce stálou expozicí v Západočeském muzeu v Plzni. Vyd. 2. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni, 2013. ISBN 978-80-7247-094-5.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Kronikáři

Věda, která se zabývá minulostí, se jmenuje archeologie a historie. Jaký je mezi nimi rozdíl? Archeologie je na rozdíl od historie odkázána na tzv. archeologické nálezy. Většina z nich se nachází pod zemí a archeologové se k nim musejí „prokopat“ a také se z nich naučit číst. Z pravěku jiné, než archeologické prameny nemáme. Ze středověku jsou na tom vědci (archeologové a historikové) již lépe. Mohou čerpat z tzv. písemných pramenů. Co jsou takové písemné prameny? Kdo je psal? A kdo je četl? Pravdou je, že knihy psali zejména mniši a číst umělo jen pár vzdělanců. Knihy k dostání běžně nebyly, jednalo se většinou o kroniky či životopisy světců. Tehdy se také zrodilo povolání kronikář. Máme je dodnes a jejich úkol se nezměnil – zaznamenávat pro budoucí generace důležité události. V jedné takové staré kronice se můžeme dočíst i o hradišti ve Starém Plzenci (tehdy se jmenovalo Plzeň). Ta zpráva zní nějak takhle: "Roku 976 Jindřich, kníže bavorský, zbavený cti i statků, prchl do Čech. Císařem uspořádané silné vojenské tažení bylo knížetem Boleslavem očekáváno a nejenže se mu nepodařilo proniknout kupředu, nýbrž celé to velké bavorské vojsko, které přišlo císaři na pomoc a utábořilo se blízko plzeňského hradu, Boleslavovi bojovníci lstí zahubili. Večer se Bavoři koupali, aniž zajistili svou bezpečnost strážemi, když vtom se objevil obrněný nepřítel, pobil je nahé ve stanech a pobíhající po zelenajících se lukách a se vši kořistí se s radostí a bez úhony vrátil. Když císař uslyšel o takovéto porážce svých mužů, neviděl jinou možnost, než se vrátit zpět k svému městu, které se jmenuje Cham."³

Dnes už nám takto napsaný příběh může znít cize. Co se tedy doopravdy stalo? Jednoho dne překročilo bavorské vojsko římského císaře Oty II. hranice českých zemí, aby zasáhlo proti českému knížeti Boleslavu II. Bavoři se utábořili „iuxta Pilisini urbem“ (pod hradem Plzní). Protože bylo horko, svlékli se a koupali v řece. V ten moment je přepadla česká posádka z hradu Plzně a do jednoho je pobila. Bitva sice nepatří mezi ty slavné, které utvářely historii našeho státu, nicméně záznam o ní je cenným historickým vodítkem k datování počátku Staré Plzně. Zpráva se jmenuje „O pobití Bavorů pod hradem Plzní“ v roce 976 a najdete je v Kronice Thietmara z Meresburku.

Dětmarovi z Meresburgu tedy vděčíme za to, že můžeme s jistotou prohlásit, že v 10. století se na plzeňském hradišti nacházelo významné přemyslovské centrum.

³ MARSIPOLITANUS, Thietmarus. Kronika. Přeložil Bořek NEŠKUDLA, přeložil Jakub ŽYTEK. Praha: Argo, 2008. Memoria medii aevi. ISBN 978-80-257-0088-4.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Středověký obchod

Důležitost staroplatinského sídla umocňovalo to, že stálo na křižovatce obchodních cest.

Již od pravěku protínala západní Čechy slavná kupecká stezka (známá jako solná – v 16. století přejmenována na zlatou), po které se k nám dovážela sůl. V 10. století byla jednou z nejvýznamnějších obchodních cest řezenská kupecká stezka (vedla do Řezna, dnešního Regensburgu).

Kupci to v nejstarších dobách měli velmi těžké. Celé naše území totiž pokrývaly neprostupné lesy a původně se dalo cestovat pouze podél řek nebo na nich. Dodnes nedokážeme průběh kupecké solné stezky zrekonstruovat, předpokládáme však, že kopírovala tok řeky Mže. Přecházelo se pouze přes brody (a v Plzenci dodnes takový je).

Na kupce také číhalo nebezpečí v podobě lupičů: těmi byly kmeny a rody, přes jejichž území kupci cestovali. Chování kmenů nelze poměřovat křesťanskou morálkou: pro kmen bylo hrdinství získat kořist. Proto byla každá kupecká výprava velmi početná a doprovázela ji velká ozbrojená družina.

Kupci na své cestě museli platit jednak mýtné (za přechod některých brodů), jednak poplatků knížeti, přes jehož území putovali. Zato byli pak na tom úseku pod jejich ochranou a kníže byl povinen udržovat kupeckou stezku průchodnou. Ve Staré Plzni to bylo povinností knížete tzv. Plzeňské provincie, který sídlil na hradišti. Kupci byli převážně židovského původu. Při hradištích vznikala větší či menší kupecká centra, kde se obchodovalo.

Starý Plzenec měl v 11. století na vrcholu svého významu dvě tržiště. Nejstarší a největší tržiště bychom našli v podhradí obrovského přemyslovského hradu Plzeň před kostelem Narození Panny Marie. První zmínky o trhu pocházejí z roku 992 z kroniky Bruna z Querfurtu⁴. Druhé vzniklo později a leželo u kostela sv. Jana Křtitele (na dnešním náměstí). Bylo chráněné jednak patrně dřevěnou palisádovou hradbou, jednak strží s potokem, která procházela prostředkem dnešního náměstí. (strž byla zasypaná až v 19. století v souvislosti s rozsáhlými úpravami náměstí).

Na tržištích místní nabízeli hlavně potraviny (přebytků však v té době mnoho nebylo), dobytek, kožešiny, kůže a kožené výrobky i kovářské práce. Také se po určitou dobu na našem území obchodovalo s otroky (většinou válečnými zajatci), kteří sloužili jako levná pracovní síla. Kromě soli byly nejžádanějším zbožím zbraně (hlavně meče a štíty), luxusní zboží, jantar, kožešiny, koně a koření.

⁴ BRUNO, KYRALOVÁ, Marie, ed. Život svatého Vojtěcha: Nascitur purpureus flos. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-904-9.

Hradská soustava a významné přemyslovské hradiště na západě českého království

Víte, co je hradská soustava? Ten název zní celkem divně. O co tedy šlo? Někdy v polovině 10. století se stal nejvyšším panovníkem Čech kníže Boleslav (tehdy jsme ještě neměli krále, ti přišli až později). Sídlem knížete byl tehdy již Pražský hrad. Ale Boleslav věděl, že jestli chce zůstat knížetem a nestát se mrtvolou, musí zlikvidovat konkurenci v celé zemi, což znamenalo vyvraždit jiné mocné muže a jejich sídla srovnat se zemí. Místo nich pak vybudoval vlastní hradiště, kam dosadil svoje lidi. A tak vlastně vznikla hradská soustava. Správci hradiště se říkalo kastelán. Pomáhal panovníkovi udržovat v zemi pořádek, starat se o majetek, mohl soudit poddané a vybíral různé poplatky. Jedno z významných přemyslovských hradišť od 10. do 13. století, kdy hradská soustava zanikla, byl hrad Plzeň.

O významu sídla svědčí i fakt, že zde sídlil plzeňský arcijáhen a mnozí příslušníci přemyslovského rodu. Víme rovněž, že tu v roce 1109 trávil Vánoce český kníže Vladislav I. Avšak jedním z nejdůležitějších důkazů významu hradiště jsou nálezy mincí, které svědčí o tom, že knížata ve Staré Plzni měla právo razit mince. A to už něco znamenalo. Mezi archeologické nálezy z hradiště patří denáry knížete Jaromíra nebo denáry plzeňského vévody Václava (syn Přemysla Otakara I.)⁵

⁵ FRÝDA, František a Miloslav HUS. Archeologický výzkum ve Starém Plzenci. In: Archaeologia historica. 1989, s. 219-232.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Zakládání měst (vznik Nové Plzně)

V druhé polovině 13. století bylo hradiště na svém vrcholu a zdálo se, že jej nemůže nic ohrozit. Do českých zemí však dorazila novinka – královská města. Jedním z velkých fanoušků zakládání nových měst a jedním z největších stavebníků středověku byl jeden velice schopný český král Přemysl Otakar II. Založil mnoho měst, např. Klatovy, Písek, Děčín, České Budějovice, Kutnou Horu, Kolín, Trutnov a mnoho dalších. Chtěl založit město také na západě království. Samozřejmě věděl o Staré Plzni, znal její význam i slávu, ale také věděl, že sem se mu žádné pořádné město nevejde. Zároveň mu ale bylo jasné, že Starou Plzeň nejde jen tak zrušit, na to byla moc významná. Proto se rozhodl založit město v blízkosti, které se bude jmenovat stejně. A tak na tom začal pracovat. 26. června 1266 daroval Přemysl Otakar II. právo nad všemi staroplzeňskými kostely klášteru chotěšovských premonstrátek, na oplátku od nich dostal pozemky k založení nového města. Nad Přemyslem se v té době ale začaly pomalu stahovat mraky. Dostal se do sporu s císařem Rudolfem Habsburským a celá situace vyvrcholila v roce 1278 katastrofou v podobě bitvy na Moravském poli. Během tří hodin se tu utkalo přes padesát tisíc vojáků a Přemysl Otakar II. padl v boji. Svůj plán tedy dokončit nestihl. Měl však syna, který jeho zakladatelské úmysly dotáhl do úspěšného konce. Tím panovníkem byl Václav II., který přenesl město na soutok řek Mže a Radbuzy a pojmenoval jej Nový Plzeň. Do nového města odešlo mnoho obyvatel, zejména řemeslníků. Jasný důkaz o tom podává listina z roku 1295, který je považován za rok, kdy byla založena Plzeň⁶. My však víme, že v té době tu Plzeň již nějakou dobu stála.

⁶ Dějiny města Plzně. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2014-. ISBN 978-80-87911-02-0.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY